

УДК 658.512.4

Карабанік С.М.

аспірант

Тернопільського національного економічного університету

Karabanyk Stepan

postgraduate

Ternopil National Economic University

ТЕОРЕТИЧНИЙ АСПЕКТ СОБІВАРТОСТІ БУДІВЕЛЬНО-МОНТАЖНИХ РОБІТ БУДІВЕЛЬНИХ ОРГАНІЗАЦІЙ

THEORETICAL ASPECTS OF SOBIVATSTOSTI BUILD-INSTALLATION WORKS BUILDING ORGANIZATIONS

У статті розглянуто поняття собівартості будівельно-монтажних робіт, складники поняття (прямі і непрямі витрати, їхні особливості та види), різні способи зниження собівартості продукції в будівельних організаціях. Виділено основні шляхи зниження собівартості будівельно-монтажних робіт (безперервний технологічний процес, розширення кооперування і спеціалізації, суворий режим економії, вибір надійних поставачальників матеріалів та ін.). Виділено основні групи заходів для зниження собівартості будівництва (зниження витрат на матеріально-технічні ресурси, зниження витрат на збут, зниження витрат на трудові ресурси, зменшення амортизаційних відрахувань, визначення розміру зниження собівартості будівельно-монтажних робіт за показниками), а також основні умови й чинники зниження собівартості та сформульовано шляхи зниження собівартості.

Ключові слова: будівельно-монтажні роботи, будівельні організації, собівартість продукції, класифікація собівартості, чинники зниження собівартості.

В статье рассмотрено понятие себестоимости строительно-монтажных работ, составляющие понятия (прямые и косвенные расходы, их особенности и виды), различные способы снижения себестоимости продукции в строительных организациях. Выделены основные пути снижения себестоимости строительно-монтажных работ (бесперебойный технологический процесс, расширение кооперирования и специализации, строгий режим экономии, выбор надежных поставщиков материалов и др.). Выделены основные группы мер по снижению себестоимости строительства (снижение затрат на материально-технические ресурсы, снижение затрат на сбыт, снижение затрат на трудовые ресурсы, уменьшение амортизационных отчислений, определение размера снижения себестоимости строительно-монтажных работ по показателям), а также основные условия и факторы снижения себестоимости и сформулированы пути снижения себестоимости.

Ключевые слова: строительно-монтажные работы, строительные организации, себестоимость продукции, классификация себестоимости, факторы снижения себестоимости.

The article deals with the concept of the cost of construction and assembly works, constituent concepts (direct and indirect costs, their features and types) different ways to reduce the cost of production in construction organizations. The paper identifies the main ways to reduce the cost of construction and installation work (uninterrupted technological process, expansion of cooperation and specialization, strict economy of economy, choice of reliable suppliers of materials, etc.). It is proved that each organization in the course of its activity is aimed at profit and its maximization. No organization that carries out commercial activities can do without the cost of production and further implementation of its products in the process. It is determined that the cost of production is an important economic indicator that reflects the activities of commercial organizations. In turn, the cost of production is associated with the costs of the organization for the production and sale of products. It is noted that the cost price is expressed by the cost of products manufactured by the organization. The article considers the search for ways to reduce the cost of production in order to increase its competitiveness for a construction organization. Management of the cost of construction products is possible only on the basis of its optimization, in particular, economy. At the same time, the costly approach to pricing dominates and the price is one of the most important factors in the competitiveness of construction and installation work. The main groups of measures have been allocated to reduce the cost of construction (reducing the cost of material and technical resources, reducing sales costs, reducing labor costs, reducing depreciation, determining the size of reducing the cost of construction and installation works by indicators), as well as the main conditions and factors reducing cost and formulating ways to reduce the cost. It is determined that further research on the reduction of the cost of construction and installation work is promising, as the factor reducing the organization costs in the price of the final product positively affects the financial condition, provides profitability, and minimizes the risk of loss-making activities, which in turn is a desirable state of practice for all organizations in general.

Keywords: construction and installation work, construction organizations, cost of production, classification of cost, factors of cost reduction.

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими чи практичними завданнями. Загальновідомо, що кожна організація в ході своєї діяльності націлена на отримання прибутку і, звичайно, його максимізацію. Однак отримувати прибуток, не маючи при цьому витрат, неможливо. Жодна організація, яка здійснює комерційну діяльність, не може обійтися без витрат на виробництво та подальшу реалізацію своєї продукції. Для того щоб обсяг понесених витрат не впливав негативно на фінансовий стан організації, необхідно постійно приділяти увагу зниженню собівартості виробленої продукції.

Аналіз останніх досліджень і публікацій, в яких започатковано розв'язання даної проблеми і на які спирається автор. Вирішенню проблем аналізу ефективності діяльності будівельних організацій присвячено наукові праці І.А. Белоусової, М.Т. Білухи, Ф.Ф. Бутинця, С.Ф. Голова, Т. Маренич, В.В. Сопко, Г.Г. Кірейцевої, В.Б. Моссаковського, А. Апчерча, К. Друрі, Е. Аткинсона та ін. Проте в їхніх працях не було повною мірою відображено сутність питання зниження собівартості продукції будівельних організацій для подальшої діяльності організації.

Формулювання цілей статті (**постановка завдання**). Метою статті є дослідження способів зниження собівартості продукції будівельних організацій.

Виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів. Дефініція «собівартість продукції» широко представлена в науковій літературі, зокрема у Сучасному фінансово-енциклопедичному словнику визначено собівартість як «...виражені в грошовій формі поточні витрати організації на виробництво і реалізацію продукції» [1]. Собівартість продукції – важливий економічний показник, що відображає діяльність комерційних організацій. Собівартість продукції, головним чином, пов'язана з витратами організації на виробництво та реалізацію продукції. Важливо розуміти, що собівартість виражає те, у що обходиться продукція, яка випускається організацією. Під собівартістю будівельних робіт розуміються витрати будівельної організації на їх виробництво і здачу замовнику готового житла. Собівартість будівельно-монтажних робіт (СБР) C_c визначається за формулою:

$$C_c = P_b + H_b,$$

де P_b – прямі витрати; H_b – накладні витрати [6].

У будівництві використовуються показники кошторисної, планової (розрахованої будівельною організацією з урахуванням конкретних умов) і фактичної (реально сформованої на будівельному майданчику) собівартості будівельно-монтажних робіт (БМР). Кошторисна собівартість визначається проектною організацією в ході складання необхідного комплексу проектних документів за кошторисними нормами і цінами в масштабі, що діє на момент її розрахунку. Вона є базою для розрахунку планової собівартості будівельно-монтажних робіт і дає змогу, з одного боку, будівельній організації прогнозувати попередньо рівень своїх майбутніх витрат, а з іншого – дає змогу замовнику оцінити межі, в яких може здійсню-

ватися торг із підрядною будівельною організацією. Кошторисна собівартість є основним показником, за яким державні фіскальні органи контролюють прибутковість конкретної угоди будівельної організації. Планова собівартість будівельно-монтажних робіт являє собою прогноз величини витрат конкретної будівельної організації на виконання певного комплексу будівельно-монтажних робіт. Іншими словами, метою планування собівартості будівельно-монтажних робіт є визначення величини витрат на виконання робіт у визначені договорами терміни на будівництво за найбільш раціонального та ефективного використання ресурсів, що знаходяться в розпорядженні організації (будівельних машин, механізмів та їхніх виробничих ресурсів), із дотриманням правил технічної експлуатації основних фондів і забезпечення безпечних умов праці. Окрім того, розрахункова (планова) собівартість використовується будівельною організацією для визначення прибутку і можливостей свого виробничого й соціального розвитку, побудови внутрішньогосподарського розрахунку своїх структурних підрозділів та для інших цілей. Планування собівартості будівельно-монтажних робіт здійснюється будівельними організаціями самостійно й є складовою частиною їхнього бізнес-плану. Порядок і методи планування собівартості будівельно-монтажних робіт кожна будівельна організація може встановлювати самостійно виходячи з умов своєї діяльності. При цьому планова вартість робіт може розраховуватися як за окремими об'єктами, так і за підрядним договором, а також на виробничу програму в цілому.

Планова собівартість БМР може бути визначена техніко-економічним розрахунком за статтями витрат на основі плану заходів підвищення технічного й організаційного рівня виробництва порівняно з передбаченим у проектно-кошторисній документації. Точність розрахунку планової собівартості тим вище, чим більше роздробленими є розраховані заходи. Фактична собівартість будівельно-монтажних робіт – це сума витрат, здійснених конкретною будівельною організацією під час виконання заданого комплексу робіт. Метою обліку фактичної собівартості будівельно-монтажних робіт є своєчасне, повне і достовірне відображення фактичних витрат, пов'язаних із виробництвом та здачею робіт замовнику за видами й об'єктам будівництва, виявлення відхилень від очікуваних значень, а також контроль над використанням матеріальних, трудових і фінансових ресурсів. Окрім того, дані обліку собівартості будівельно-монтажних робіт використовуються в процесі аналізу для виявлення внутрішньовиробничих резервів, а також під час визначення фактичних фінансових результатів діяльності будівельних організацій та їхніх підрозділів. Облік витрат на виробництво будівельних робіт ведеться бухгалтерією будівельної організації найчастіше «позамовним» методом, за якого об'єктом обліку є окреме замовлення, що відкривається на кожен об'єкт будівництва (або вид робіт) відповідно до договору, укладеного замовником. Для кожного замовлення ведеться облік витрат із наростаючим підсумком до закінчення виконання робіт. Цей метод сьогодні є основним. Для будівельних організацій, що виконують однорідні спеціальні види робіт (на-

приклад, здійснюють дорожнє будівництво) або ведуть будівництво однотипних об'єктів з незначною тривалістю будівництва (наприклад, серійне будівництво котеджів), допускається використовувати метод накопичення витрат за певний період із застосуванням нормативного методу обліку використовуваних ресурсів. У цьому разі собівартість зданих замовнику будівельно-монтажних робіт визначається розрахунковим шляхом виходячи з питомої ваги фактичних витрат на виробництво виконаних робіт, що знаходяться в незавершеному виробництві, і відношення їх договірної вартості до договірної вартості робіт, що здаються.

Собівартість будівельно-монтажних робіт, виконаних будівельною організацією власними силами, складається з витрат, пов'язаних із використанням у процесі виробництва матеріалів, палива, енергії, основних засобів, трудових ресурсів, а також інших витрат. Вартість будівельно-монтажних робіт включаються у собівартість того календарного періоду, до якого вони належать, незалежно від часу їх виникнення. Для цього витрати на будівельно-монтажні роботи поділяються:

- на поточні, тобто постійні виробничі витрати;
- одноразові, тобто одноразові або періодично виконані.

Усі витрати організації, що залежать від зміни обсягів виконаних робіт, можна поділити на постійні та змінні. Витрати, які не залежать безпосередньо від обсягу будівельних робіт, питома вага яких у собівартості за збільшення обсягу робіт буде скорочуватися, а за зменшення – збільшуватися, відносяться до постійних витрат. Витрати, що змінюються пропорційно зростанню (зниженню) обсягу виконуваних будівельно-монтажних робіт, відносяться до змінних витрат. Витрати залежно від способів їх включення у собівартість робіт, поділяються на прямі й непрямі (накладні). Під прямими витратами розуміються витрати, пов'язані з виробництвом будівельних робіт, які можна прямо і безпосередньо включати у собівартість конкретних будівельних об'єктів. Величину прямих витрат можна визначити за формулою

$$Пз = М + З + А,$$

де $Пз$ – прямі витрати на здійснення будівельно-монтажних робіт;

$М$ – вартість використовуваних безпосередньо під час виконання будівельних робіт матеріалів, будівельних конструкцій, деталей, палива, електроенергії, пара, води і т. д. Ці витрати визначаються виходячи з вартості придбання ресурсів; витрат на їх доставку; заготівельно-складських витрат; з урахуванням оплати відсотків за кредит, що надається постачальником відповідно до договору підряду; націнок і комісійних винагород, сплачених постачальницьким організаціям. Слід зазначити, що вартість придбання матеріальних ресурсів ураховується за наявними цінами без податку на додану вартість;

$З$ – витрати на оплату праці виробничих працівників з числа лінійного персоналу в разі включення їх до складу бригад, зайнятих безпосередньо на будівельних роботах. До складу цих витрат також включаються: вартість продукції, що виділяється в

порядку натуральної оплати працівникам; виплати стимулюючого характеру (премії, надбавки тощо); компенсації, пов'язані з режимом роботи та умовами праці; оплата чергових і додаткових відпусток і т. д.;

$А$ – витрати на: утримання й експлуатацію будівельних машин і механізмів, які включають у себе амортизаційні відрахування на повне відновлення будівельних машин і механізмів та інших виробничих основних фондів; орендну плату за користування орендованою технікою в розмірах, установлених договором; витрати на технічне обслуговування та ремонт; оплату праці робітників, зайнятих управлінням будівельними машинами і механізмами; витрати на паливо, енергію та інші експлуатаційні ресурси; інші витрати [6].

Під накладними (непрямими) витратами розуміють витрати, пов'язані з організацією й управлінням здійсненням будівельно-монтажних робіт, що відносяться до діяльності будівельної організації у цілому.

Собівартість будівельно-монтажних робіт в узагальненому вигляді являє собою вартісну оцінку використовуваних у процесі надання будівельних послуг і реалізації природних, матеріальних, трудових ресурсів, основних фондів та інших витрат. Отримання найбільшого ефекту з мінімальними витратами, зниження собівартості будівельно-монтажних робіт – найважливіша проблема для будь-якої будівельної організації. Головне при цьому методично і технічно правильно знайти підхід до виявлення практичних рекомендацій і навичок. Оптимальним і найприроднішим шляхом є виконання ретельного структурного аналізу собівартості БМР. Виявлення резервів зниження собівартості має спиратися на системний, комплексний, техніко-економічний аналіз роботи будівельної організації: використання виробничих потужностей і основних фондів, сировини та матеріалів, робочої сили, господарських зв'язків; вивчення технічного й організаційного рівня виробництва. Зниження собівартості БМР можливо досягти за рахунок зростання ефективності використання ресурсів організації, що піддаються кількісному вимірюванню. Мобілізація резервів зниження собівартості продукції дає змогу поліпшити якісні показники господарської діяльності підприємства (підвищити конкурентоспроможність виробленої продукції, збільшити обсяг її виробництва і реалізації, прискорити оборотність оборотних коштів та ін.). Основними шляхами зниження собівартості будівельно-монтажних робіт є:

1) безперервний технологічний процес (удосконалення технологій, упровадження сучасної техніки і нових видів матеріалів, а також автоматизація виробничих процесів);

2) розширення кооперування і спеціалізації. У спеціалізованих організаціях із масово-поточковим виробництвом собівартість продукції значно нижче, ніж в організаціях, які виробляють таку ж продукцію в малих обсягах [9]. Поліпшення спеціалізації вимагає встановлення раціональних кооперованих зв'язків підприємств між собою;

3) суворий режим економії. У будівельних організаціях економія проявляється у зменшенні витрат на будівельні матеріали, скороченні витрат у сфері послуг управління та у усуненні витрат від браку та інших витрат [3];

Рис. 1. Складники накладних (непрямих) витрат [4]

4) підвищення продуктивності праці. Зі зростанням продуктивності праці зменшуються витрати праці у розрахунку на одиницю продукції, і, таким чином, знижується й питома вага в структурі собівартості заробітної плати [4];

5) вибір надійних постачальників матеріалів. Матеріали і сировина включаються у собівартість відповідно до їх купівельної ціни та доставки, у зв'язку із чим мають неабиякий вплив на формування собівартості продукції. Головним є забезпечення надходження матеріалів від тих надійних постачальників, які територіально знаходяться на близькій відстані від виробництва. Необхідно намагатися застосовувати більш дешеві матеріали, при цьому не знижуючи якість виробленої продукції;

6) застосування прогресивних видів матеріалів, упровадження обґрунтованих технічних норм витрат матеріальних цінностей;

7) зменшення витрат на управління й обслуговування виробництва. Величина цих витрат на одиницю продукції залежить не тільки від обсягів випуску продукції, а й від абсолютної їх суми. Чим сума загальногосподарських і цехових витрат менше загалом по організації, тим менша собівартість кожного окремого виробу за інших рівних умов;

8) собівартість продукції пов'язана з показниками результативності виробництва. У ній відбивається велика частина вартості продукції, при цьому вона залежить від змін умов виробництва і продажу продукції. Значний вплив на рівень витрат роблять техніко-економічні чинники виробництва. Цей вплив проявляється відповідно до змін у технології, техніці, організації виробництва, структурі продукції і розміру витрат на її виробництво. Аналіз витрат найчастіше

систематично проводиться протягом року для визначення внутрішньовиробничих резервів їх зниження;

9) значним резервом для зниження собівартості є зниження рівня накладних витрат від зменшення питомої ваги основної заробітної плати робітників. Визначення розміру зниження собівартості БМР за великими елементами планованих витрат може бути здійснено в такому порядку:

а) зниження собівартості БМР (C_m , %), як наслідок, зменшення витрат на будівельні матеріали і конструкції можна розрахувати за формулою:

$$C_m = \Pi_{mo} \left[1 - \frac{(100 - Y_p)(100 - Y_u)}{100 * 100} \right],$$

де Π_{mo} – питома вага витрат на матеріали і конструкції, даний матеріал або вид конструкції в процентах до кошторисної вартості всіх будівельно-монтажних робіт; Y_p , Y_u – відповідно відсоток зниження норми витрати і ціни матеріалів і конструкцій (даного матеріалу або виду конструкцій) [6];

б) зменшення витрат на експлуатацію будівельних машин на планований період можна прогнозувати виходячи з планованого підвищення норм вироблення машин за формулою:

$$C_{mex} = \frac{Y_{mex} * \Pi_{уп} * P_{mex}}{(100 + P_{mex}) * 100},$$

де Y_{mex} – рівень витрат на експлуатацію будівельних машин у загальній вартості виконаних робіт, %; $\Pi_{уп}$ – частка умовно-постійних витрат на експлуатацію будівельних машин у загальній вартості робіт, %; P_{mex} – планований відсоток збільшення вироблення машин. Цю формулу можна використовувати для оцінки витрат як у цілому по виробничій програмі

робіт, так і під час оцінки зміни собівартості в разі заміни окремої машини [6];

в) зниження собівартості будівельно-монтажних робіт за рахунок зростання продуктивності праці (C_3 , %) відбувається лише за випередження цим показником темпів зростання заробітної плати. Розрахунок здійснюється за формулою:

$$C_3 = \left(1 - \frac{I_{зп}}{I_{пл}}\right) * P_{зп},$$

де $I_{зп}$ – зростання заробітної плати порівняно із закладеною в кошторисах, %; $I_{пл}$ – зростання продуктивності праці порівняно з передбаченими в кошторисі, %; $P_{зп}$ – питома вага заробітної плати в собівартості будівельно-монтажних робіт, % [6].

Скорочення тривалості будівництва призведе до зменшення накладних витрат (C_n) на величину:

$$C_n = K_{уз} * H_{нв} \left(1 - \frac{T_{пл}}{T_n}\right),$$

де $K_{уз}$ – частка умовно-змінного (залежного від тривалості будівництва) складника накладних витрат; $H_{нв}$ – величина накладних витрат у відсотках до собівартості робіт; $T_{пл}$, T_n – планова і нормативна тривалість будівництва [6]. Зростання вироблення робітників порівняно з кошторисною знизить накладні витрати на величину (C_b):

$$C_b = K_b * H_{нв} \left(1 - \frac{B_{пл}}{B_k}\right),$$

де K_b – коефіцієнт, що визначає частку накладних витрат, що залежать від виробітку; $B_{пл}$ – середній виробіток одного робітника за планом; B_k – середній виробіток одного робітника за кошторисом [6]. Зниження рівня накладних витрат від зменшення питомої ваги основної заробітної плати робітників ($C_{зп}$) можна визначити за формулою:

$$C_{зп} = K_3 * H_{нв} \left(1 - \frac{З_{пл}}{З_k}\right),$$

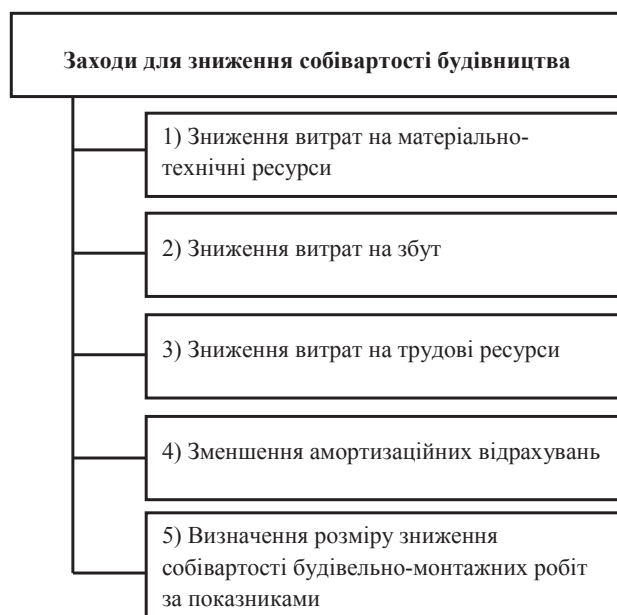

Рис. 2. Основні групи заходів для зниження собівартості будівництва

де K_3 – коефіцієнт, що визначає частку накладних витрат, що залежать від питомої ваги основної заробітної плати; $З_{пл}$ – питома вага заробітної плати за планом; $З_k$ – питома вага основної заробітної плати за кошторисом [6].

Коефіцієнти $K_{уз}$, K_b , K_3 , що входять до складу трьох останніх формул, визначаються для кожної будівельної організації виходячи її особливостей. Орієнтовно можна прийняти $K_{уз} = 50$, $K_b = 16$, $K_3 = 22\%$ від загальної суми накладних витрат.

У будівельній організації можуть застосовуватися й інші заходи щодо зниження собівартості БМР, наприклад за рахунок підвищення рівня механізації робіт, зниження питомої ваги запасів тощо. У цілому для організації можна виділити п'ять основних груп заходів для зниження собівартості (рис. 2).

Перша група – зниження витрат на матеріально-технічні ресурси. Для цього необхідно: підвищити ефективність використання матеріальних ресурсів, що включає зменшення норм витрат матеріалів; усунення нераціонального та неефективного використання матеріальних ресурсів через відхилення від технології виробництва і збоїв у роботі служб матеріально-технічного постачання, вторинне використання матеріалів і ліквідація втрат від браку; поліпшити технології виробництва й удосконалити конструкції виробів, провести зміну асортименту, структури та обсягу продукції; знизити витрати на освоєння та підготовку нових видів продукції і новітніх технологічних процесів; сформувати автоматизовану систему управління, комплексне застосування комп'ютерних технологій.

Друга група – зменшення витрат на збут, що включає: удосконалення рекламної діяльності, зменшення транспортних витрат на доставку продукції, оптимізацію каналів збуту.

Третя група – зниження витрат на трудові ресурси. Включає у себе: оптимізацію роботи кадрової служби шляхом удосконалення системи мотивації персоналу, якості у сфері підбору персоналу, реалізації ефективної соціальної політики та визначенні оптимальної чисельності персоналу; зростання продуктивності праці, яке полягає у впровадженні науково-технічних заходів, вдосконаленні нормування праці, встановленні та перегляді оптимальних норм виробітку на одного робітника, в мотивації та стимулюванні працівників.

Четверта група пов'язана зі зменшенням амортизаційних відрахувань. Для цього необхідно науково підійти до вибору методу нарахування амортизації, а також знизити період упровадження нової техніки.

П'ята група – визначення розміру зниження собівартості будівельно-монтажних робіт за показниками. Зниження собівартості БМР ($C_{м}$, %); зменшення витрат на експлуатацію будівельних машин на планований період ($C_{мех}$, %); зниження собівартості будівельно-монтажних робіт за рахунок зростання продуктивності праці (C_3 , %); скорочення тривалості будівництва (C_n), зниження рівня накладних витрат від зменшення питомої ваги основної заробітної плати робітників ($C_{зп}$), зростання вироблення робітників порівняно з кошторисною знизить накладні витрати на величину (C_b). У сучасних умовах більш адекват-

ним способом управління витратами є дослідження й оптимізація витрат на всіх стадіях створення продукції – від моменту виникнення потреби до здачі об'єкта.

Висновки з цього дослідження і перспективи подальших розвідок у даному напрямку. У ході дослідження ми дійшли висновку, що пошук шляхів зниження собівартості продукції з метою підвищення її конкурентоспроможності для будівельної організації є актуальним питанням. Управління собівартістю будівельної продукції можливе тільки на основі її оптимізації, зокрема економії. Водночас домінує витратний підхід до встановлення цін, і ціна є одним із найважливіших чинників конкурентоспроможності здійснення будівельно-монтажних робіт. Тому проблема шляхів зниження собівартості є найбільш актуальною. Ми вважаємо, що у цьому разі проблема оптимізації витрат повинна розглядатися з погляду пошуку резервів скорочення нераціональних утрат усіх видів ресурсів, уведення повноцінної системи контролю над використанням усіх видів ресурсів, упровадження систем управлінського обліку і бюджетування з метою оптимізації схеми залучення кредитних коштів, удосконалення організації управління виробництвом.

Подальше дослідження питання зниження собівартості будівельно-монтажних робіт є перспективним, оскільки чинник зниження видатків організації у ціні кінцевого продукту позитивно позначається на фінансовому стані, забезпечує прибутковість та мінімізує ризики ведення збиткової діяльності, що, своєю чергою, є бажаним станом практично для всіх організацій.

Бібліографічний список:

1. Суков Г.С. Вирішення проблем обліку запасів. *Вісник Житомирського державного технологічного університету. Серія «Економічні науки»*. 2005. № 2(32). С. 187–195.
2. Економіка будівництва : підручник / за ред. І.С. Степанова ; 3-є вид., доп. і перероб. Москва : Вища освіта, 2009. 620 с.
3. Бороздин А.В. Классификация материальных ресурсов промышленных предприятий. *Экономический анализ*. 2010. № 7. С. 9–14.
4. Іванюта П.В. Управління ресурсами і витратами. Київ : Центр навчальної літератури, 2009. 320 с.
5. Богацька Н.М. Аналіз матеріально-технічного забезпечення підприємства. *Економічні науки: економіка підприємства*. 2010. № 10. С. 48.
6. Крушельницька О.В. Управління матеріальними ресурсами : навчальний посібник. Київ : Кондор, 2003. 162 с.
7. Островерха Р.Е. Організація обліку : навчальний посібник ; 2-е вид., перероб. та доп. Київ : Центр учбової літератури, 2012. 568 с.

References:

1. Sukov G.S. (2005). Vyryshennja problem obliku zapasiv [Solving inventory accounting problems]. *Journal of Zhytomyr State Technological University. Series : Economic Sciences*. Zhytomyr : ZhDTU, vol. 32, no. 2. pp. 187–195.
2. Stepanov I.S. (ed.) (2009). *Ekonomika budivnytva : pidruchnyk [Construction Economics : Textbook]*. Moscow : Vyshha osvita. (in Russian)
3. Borozdin A.V. (2010). Klassifikatsiya material'nykh resursov promyshlennykh predpriyatij [Classification of material resources of industrial enterprises]. *Economic analysis*, no. 7, pp. 9–14.
4. Ivanjuta P.V. (2009). *Upravlinnja resursamy i vytratamy [Resource and cost management]*. Kyiv : Centr navchal'noji literatury. (in Ukrainian)
5. Boghacjka N.M. (2010). Analiz materialjno-tekhnichnogho zabezpechennja pidpryjemstva [Analysis of material and technical support of the enterprise]. *Economic Sciences : Enterprise Economics*, no. 10, pp. 48.
6. Krusheljnycjka O.V. (2003). *Upravlinnja material'nymy resursamy : navch. posibnyk [Material Resources Management : teach. manual]*. Kyiv : Kondor. (in Ukrainian)
7. Ostroverkha R.E. (2012). *Orghanizacija obliku : navchal'nyj posibnyk [Organization of accounting : a manual]*. Kyiv : Centr uchbovohoji literatury. (in Ukrainian)